

ЗЕМЕЛЬНЕ, АГРАРНЕ ТА ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО

УДК 349.6

Т. І. Діденко

кандидат юридичних наук, доцент
Класичний приватний університет

ПРАВОВА ПРИРОДА ТА МІСЦЕ ПРИНЦИПУ ПОЄДНАННЯ ЗАХОДІВ СТИМУЛЮВАННЯ ТА ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У СПРАВІ ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА

У статті досліджено теоретико-правові проблеми, пов'язані з розумінням принципу поєднання заходів стимулювання та відповідальності у справі охорони навколишнього природного середовища. На підставі узагальнення досягнень доктрини загальної теорії права та галузевих юридичних наук, а також аналізу положень нормативно-правових актів системи екологічного законодавства України як комплексної галузі було зроблено концептуальні висновки щодо розуміння правової природи, сутності, форм, місця та значення принципу екологічного стимулювання та відповідальності.

Ключові слова: принцип права, міжгалузевий принцип права, норма-принцип, екологічне стимулювання та відповідальність, екологічне законодавство.

I. Вступ

Теоретико-правові проблеми, пов'язані з розумінням принципу поєднання заходів стимулювання та відповідальності у справі охорони навколишнього природного середовища (далі по тексті – принцип екологічного стимулювання та відповідальності), мають не тільки теоретичне, а й практичне значення, оскільки на підставі певних доктринальних підходів до формулювання цього принципу можна визначити й сферу його дії, форми впливу та функції в правовому врегулюванні екологічних відносин.

Пізнання правової природи й сутності принципу екологічного стимулювання та відповідальності невіддільне від комплексного, системного (інтегрованого) погляду на цю тему, а тому можливе лише при врахуванні досягнень науки теорії права, галузевих наук і науки екологічного права. Тому дослідження принципу екологічного стимулювання та відповідальності ґрунтувалося на узагальненні загальнотеоретичних підходів до розуміння поняття “принцип права” та спеціальних дослідженнях наук еколого-правової спрямованості, які було присвячено проблемам зазначеного принципу.

У різний час ці питання розглядали у своїх працях такі теоретики права: С. С. Алексєєв, В. В. Копзайчиков, С. П. Погребняк, П. М. Рабінович, О. Ф. Скакун та ін. У межах науки екологічного, аграрного, земельного та іншого природноресурсового права питання правових принципів досліджували або комплексно, або фрагментарно такі науковці: В. І. Андрейцев, С. О. Боголюбов, М. М. Бринчук, А. П. Гетьман, О. Л. Дубовик, Б. В. Єрофєєва, М. Є. Ковальська, О. С. Колбасов, В. В. Костицький,

М. В. Краснова, П. Ф. Кулинич, Н. Р. Малишева, В. Л. Мунтян, В. В. Носік, В. В. Петров, В. К. Попов, Л. Л. Чаусова, Ю. С. Шемшученко, О. С. Шестерюк, М. В. Шульга та ін.

Незважаючи на суттєвий внесок науковців у розробку проблем, пов'язаних із принципами права взагалі, принципами екологічного права та його групами зокрема, комплексного дослідження сутності, правової природи, місця та інших актуальних питань, пов'язаних із принципом поєднання заходів стимулювання та відповідальності у справі охорони навколишнього природного середовища, не проводили.

II. Постановка завдання

Метою статті є розробка єдиної концепції теоретичних засад принципу поєднання заходів стимулювання та відповідальності в екологічних правовідносинах. Для її досягнення необхідно виконати такі дослідницькі завдання: узагальнити існуючі доктринальні підходи до принципу екологічного стимулювання та відповідальності; з'ясувати правову природу, сутність і зміст зазначеного принципу; розглянути його місце, роль і значення в системі принципів екологічного законодавства; дослідити проблему втілення зазначеного принципу в змісті екологічного законодавства та інших нормативно-правових актах України, а також обґрунтувати пропозиції щодо її вирішення.

III. Результати

Для розуміння сутності принципу екологічного стимулювання та відповідальності насамперед треба визначити етимологію терміна “принцип права” та його властивості як правової категорії. Слово “принцип” походить від лат. *principium* – начало (змістовний зв'язок спостерігаємо й із лат. словом *princes* – перший, головний) [1, с. 534]. По-

няттям принципу визначають основне, вихідне положення якої-небудь теорії, вчення, науки тощо [2, с. 515]. В юридичній літературі поняття “принципи” розглядають як “основні засади, вихідні ідеї, що характеризуються універсальністю, загальною значущістю, вищою імперативністю і відображають суттєві положення теорії, вчення, науки, системи внутрішнього і міжнародного права, політичної, державної чи громадської організації. Принципу притаманна властивість абстрактного відображення закономірностей соціальної дійсності, що зумовлює їх особливу роль у структурі широкого кола явищ. Принцип є джерелом багатьох явищ або висновків, що належать до нього, як дія до причини (принцип реальний) або як наслідки до підстави (принцип ідеальний)” [3, с. 110–111]. Отже, зазначене поняття може стати вихідним імперативом широкого кола явищ, зокрема й права. Тому не випадково дослідженню питання принципів права присвячено дуже велику кількість наукових робіт як із загальної теорії права, так і з галузевих юридичних наук. У юридичній довідково-енциклопедичній літературі під “принципами права” розуміють “закріплені у праві головні ідеї, вихідні засади, або основи функціонування, що характеризують його зміст, головне призначення права, обумовлені загальними закономірностями розвитку суспільства” [4, с. 405], або як “керівні засади (ідеї), які визначають зміст і спрямованість правового регулювання суспільних відносин” [3, с. 128].

При всій розгалуженості визначення зазначеної дефініції безперечним, на наш погляд, залишається той факт, що в межах права конкретної держави та окремих його галузей система принципів права є такою собі ідеологічною цінністю, яка, поряд із динамічними процесами в суспільстві, правовому регулюванню та інших швидкоплинних процесах, залишається відносно стабільним орієнтиром у правовому врегулюванні суспільних відносин. Як правильно наголошено в літературі, така система принципів права є інтеграцією однотипних за своєю суттю принципів права у структурно впорядковану єдність, що має відносну самостійність, стабільність, автономність функціонування та взаємозв'язок із зовнішніми середовищем, з метою врегулювання відповідних суспільних відносин [5, с. 7]. З урахуванням зазначеного ми й будемо досліджувати принцип екологічного стимулювання та відповідальності в системі принципів екологічного права, якому властиві як загальні ознаки, що притаманні принципам права взагалі, так і спеціальні ознаки, які характеризують його як специфічне еколого-правове явище.

У межах наукових досліджень проблем принципів права широкого обговорення набуло питання класифікації принципів права. Слушною є думка про те, що поділ принци-

пів права дає змогу виділити не лише внутрішню субординацію й галузеву приналежність принципів, а й допомагає знаходити правові норми, що регулюють відповідні суспільні відносини, а також з'ясувати зміст правової норми й визначити її місце в системі законодавства [6, с. 67–68].

В цьому сенсі актуальним є дослідження правової природи та місця в системі принципів права принципу екологічного стимулювання та відповідальності. Фахівці з теорії права визначають різні класифікаційні підстави, за якими поділяють принципи права, зокрема: за формою нормативного вираження та сферою дії; за змістом і сферою суспільних відносин, на які поширюються принципи; за характером суспільних закономірностей, що в ньому відбуваються тощо. Так, наприклад, С. С. Алексєєв поділяє правові принципи на загальносоціальні та спеціально-юридичні. У свою чергу, безпосередньо до другої групи автор зараховує принципи, що є загальними для системи права загалом, галузеві, міжгалузеві та принципи окремих інститутів права [7, с. 262–263]. Г. О. Свердлик доповнив цю класифікацію ще двома самостійними групами принципів права – підгалузевими та міжінституційними [8, с. 65–68].

В екологічному праві Л. Л. Чаусова, досліджуючи систему принципів екологічного права, залежно від ролі та значення принципів поділяє їх на 4 групи: основоположні, галузеві, підгалузеві та інституційні принципи [9, с. 3]. Іншу класифікацію принципів екологічного права пропонує Н. Р. Кобецька: вона виокремлює загальні принципи, спеціальні (галузеві), принципи підгалузеві екологічного права, принципи інститутів екологічного права [10, с. 31].

Здійснивши комплексний аналіз наукових підходів зазначених авторів та інших дослідників системи спеціально-юридичних принципів, ми дійшли висновку про те, що принцип екологічного стимулювання та відповідальності можна зараховувати до групи міжгалузевих. Обґрунтуємо цю думку.

Міжгалузевий принцип визначають як загальну для двох і більше галузей основну ідею, яка відображає закономірності та зв'язки розвитку суспільних відносин, нормативно закріплюється в позитивному праві, спрямовує правове регулювання та визначає сутність і соціальне призначення права [5, с. 7]. Враховуючи це твердження, для розуміння міжгалузевих принципів екологічного права треба зазначити, що такі принципи є загальними ідеями для окремих складових системи екологічного права як комплексної галузі, що генетично об'єднує та пов'язує природоохоронне, природоресурсне та антропоохоронне право. Не вдаючись до поглибленого дослідження питання комплексності галузі екологічного права та відповідного законодавства, хочемо тільки навести одну з поширених концепцій розуміння еко-

логічного права, яка виникла в кінці 80-х рр. ХХ ст. Вона ґрунтується на позиції правників-екологів про те, що екологічне право як галузь права сформувалася на основі консолідації природоресурсного та природоохоронного права, є сукупністю правових норм, що регулюють суспільні (екологічні) відносини у сфері взаємодії суспільства й природи з метою охорони природи, раціонального використання та відновлення її ресурсів, оздоровлення й покращення навколишнього середовища людини в інтересах теперішніх і майбутніх поколінь [11, с. 37–38]. Сьогодні екологічне право як комплексна галузь поповнюється ще однією складовою – антропоохоронним правом. Між зазначеними структурними елементами складається система горизонтальних міжгалузевих зв'язків, а екологічне право як правова єдність самостійних галузей має такі міжгалузеві принципи, що пов'язують ці галузі та не дають їм існувати відокремлено.

У доктрині не існує єдиного сформованого погляду на систему міжгалузевих принципів екологічного права, а відтак чітко не визначено місця принципу екологічного стимулювання та відповідальності в цій системі. Тому спробуємо цю прогалину усунути.

Принципи права, в тому числі й міжгалузеві, можуть виражатися через певні форми. Так, вважають, що принцип може бути закріплений безпосередньо (легально) та побічно (нелегально) в праві. Безпосереднє закріплення має місце в тому випадку, коли принцип сформульовано в нормі права (норма-принцип). Побічне (нелегальне) закріплення принципів права – це визнання правовою наукою та практикою в якості принципів таких ідей та положень, які виводяться (синтезуються) з низки норм та існують у законодавстві ніби в прихованому вигляді [12, с. 16].

Враховуючи зазначений підхід до принципу екологічного стимулювання та відповідальності, можна зазначити, що він набув статусу норми-принципу, оскільки офіційно зафіксований у положеннях головного системоутворювального акту екологічного законодавства – Законі України “Про охорону навколишнього природного середовища” (ст. 3) [13]. Більше того, зазначений принцип стає одним із базових у врегулюванні всіх екологічних відносин, який повинен виявлятися й закріплюватися не тільки в змісті базового Закону, а й у інших нормативно-правових актах системи екологічного законодавства як комплексної галузі. Про системоутворювальний характер зазначеного Закону та про базовість його постулатів свідчать положення ст. 2, у якій наголошено, що “відносини у галузі охорони навколишнього природного середовища в Україні регулюються *цим Законом*, а також *розроблюваним відповідно до нього* земельним, водним, лісовим законодавством, законодавством про надра, про охорону атмосферного повітря, про охорону у

використання рослинного і тваринного світу та іншим спеціальним законодавством” [13] (виділено нами. – Т. Д.). Крім цього, визначенням у ст. 5 розширеного переліку об'єктів, які підлягають правовій охороні, було законодавчо закладено основи не тільки інтегрованого (комплексного) врегулювання екологічних відносин (наприклад, нормами зазначеного Закону), а й диференційованого (галузевого) підходу (наприклад, окремими природоресурсовими законами та кодексами), що вплинуло на подальший розвиток системи екологічного законодавства як комплексної інтегрованої галузі. Так, зазначивши серед об'єктів правової охорони навколишнє природне середовище як сукупність природних і природно-соціальних умов і процесів, Закон уперше закріпив інтегрований напрям у правовому регулюванні екологічних відносин. Поряд із цим, визначивши серед об'єктів правової охорони природні ресурси (як залучені в господарський обіг, так і ті, що не використовують у народному господарстві), Закон заклав основи подальшого розвитку диференційованого напрямку (галузевого природоресурсного підходу) в системі екологічного законодавства України.

Отже, розглядаючи екологічне законодавство з позиції його комплексності, що межами своєї системи охоплює природоохоронне, природоресурсне та антропоохоронне законодавство, принципи, які закріплено в базовому системоутворювальному Законі України “Про охорону навколишнього природного середовища”, є вихідними (базовими) принципами для кожної зі складових цієї системи та міжгалузевими принципами екологічного законодавства й відповідного права.

Про міжгалузеві зв'язки в правовому врегулюванні екологічних відносин свідчать не тільки положення Закону України “Про охорону навколишнього природного середовища”, а й закріплені постулати про певну ієрархію та місце розташування галузевих нормативно-правових актів у системі екологічного права. Так, у ст. 1 Закону України “Про рослинний світ” [14] серед нормативно-правових актів, які регулюють відносини у сфері охорони, використання та відтворення рослинного світу, першим називають не зазначений спеціальний закон, а Закон України “Про охорону навколишнього природного середовища”. Аналогічна ситуація відтворена в ст. 3 Лісового кодексу України [15], в ст. 3 Кодексу України про надра [16], ст. 2 Закону України “Про природно-заповідний фонд України” [17] та ін. Посилання на Закон України “Про охорону навколишнього природного середовища” в якості складової відповідного галузевого законодавства містять і Закони України: “Про тваринний світ” [18], “Про охорону атмосферного повітря” [19], у Водному кодексі України [20] та ін. У межах зазначених системних зв'язків у еко-

логічному законодавстві роль принципу екологічного стимулювання та відповідальності як міжгалузевих принципів не варто недооцінювати.

На базовість принципів, які закріплено в Законі України “Про охорону навколишнього природного середовища”, у контексті природногалузевих принципів звертають увагу і в еколо-правовій науці. Зокрема, розглядаючи питання про особливості принципів права природокористування, О. Г. Котеньов зауважує, що принципи екологічного права та принципи права природокористування співвідносяться як ціле та частина [21, с. 166]; А. К. Соколова, досліджуючи питання принципів флористичного права в якості підгалузевих у межах екологічного права, зазначає, що підгалузеві принципи екологічного права мають вторинний характер стосовно галузевих, які закріплені ст. 3 Закону України “Про охорону навколишнього природного середовища” [22, с. 89].

Як було зазначено, закріплені міжгалузеві норми-принципи екологічного законодавства повинні бути не тільки нормами прямої дії, а й знаходити своє чітке продовження в інших положеннях нормативно-правової бази системи екологічного законодавства України з тим, щоб сформувати необхідну правову базу для найбільш ефективної реалізації цього принципу на практиці. В цьому сенсі є слушною думка науковців про те, що базовий характер будь-якого принципу полягає в тому, щоб закласти правовий фундамент відокремленої групи норм, не зливаючись із ними змістом [23, с. 56], а форма зовнішнього вираження принципу не відображається та не може бути відображена на його сутності як ідеї, що виражена у фундаментальних юридичних поняттях, які відображають існуючий рівень уявлень про право, детермінують юридичну діяльність та правовідносини, що виникли під час неї [24, с. 60].

Отже, при всій видовій різноманітності принципів екологічного законодавства та права вони створюють взаємоузгоджену систему. За таких умов міжгалузеві принципи не можуть існувати автономно поза межами цієї системи, а відтак, їхні системні зв'язки повинні бути чітко простежені у змісті галузевого законодавства. Тому значення міжгалузевих принципів екологічного стимулювання та відповідальності для правового регулювання екологічних відносин підвищується, коли він не тільки названий, а й знайшов своє логічне продовження в своєму галузевому законодавстві з урахуванням специфіки предмета правового регулювання.

Аналізуючи нормативно-правові акти системи екологічного законодавства, можна зробити висновок про те, що міжгалузевий принцип екологічного стимулювання та відповідальності знайшов своє логічне продовження в змісті їхніх положень, проте форми його вираження є різними. Так, треба конс-

татувати, що принцип екологічного стимулювання та відповідальності в якості норм-принципів у галузевих нормативно-правових актах екологічного законодавства майже не закріплені. Тільки в ст. 4 Закону України “Про екологічну мережу України” [25] серед принципів формування, збереження та використання екомережі закріплено стимулювання як норму-принцип, що звучить так: “забезпечення державної підтримки, стимулювання суб'єктів господарювання при створенні на їх землях територій та об'єктів природно-заповідного фонду, інших територій, що підлягають особливій охороні, розвитку екомережі” [25].

В інших випадках міжгалузевий принцип екологічного стимулювання знайшов своє подальше вираження в галузевих законах у такій формі, як “приховані” принципи, що випливають зі змісту цих актів. Так, закони України “Про рослинний світ”, “Про охорону атмосферного повітря”, кодекси України (Водний, Лісовий, Про надра) взагалі не містять жодної норми-принципу, в тому числі й екологічного стимулювання та відповідальності. Проте на підставі розуміння змісту та сутності досліджуваного принципу можна зазначити, що він знайшов своє продовження в іншій формі – “прихованій”

Не вдаючись до ґрунтовного аналізу розуміння сутності та змісту принципу екологічного стимулювання та відповідальності, наведемо декілька поглядів на це питання в екологічному праві. Так, Ю. С. Шемшученко зазначений принцип визначає як один із найважливіших принципів екологічного права, головна ідея якого полягає, з одного боку, в оптимальному забезпеченні екологічних інтересів природокористувачів, а з іншого – у запобіганні споживацькому ставленню до природи, у забезпеченні законності та застосуванні до порушників екологічного законодавства юридичних санкцій [26, с. 21–22]. Харківські вчені зазначений принцип характеризують як такий, що виражається в юридичному закріпленні сукупності економічних заходів стимулювання за належне виконання суб'єктами своїх прав та обов'язків, проведенні необхідних екологічних заходів, у застосуванні санкцій за порушення екологічних вимог і законодавства [27, с. 23–24]. Розглядаючи стимулювання в двох аспектах – використання заохочувальних заходів і застосування санкцій – автори зазначають, що в екологічному законодавстві закріплено систему заходів як заохочення, так і застосування відповідних видів майнової, адміністративної, дисциплінарної, кримінальної відповідальності, що передбачено чинним законодавством. Більше того, вони наголошують, що в поресурсовому законодавстві встановлено різні форми економічного стимулювання власників і користувачів природних ресурсів.

Отже, на підставі теоретичних підходів до розуміння сутності та змісту принципу екологічного стимулювання та відповідальності, а

також ґрунтового аналізу чинних актів системи екологічного законодавства можна визнати, що цей принцип тією чи іншою мірою знайшов своє логічне продовження в змісті нормативно-правових актів цього законодавства. Наприклад, у Законі України “Про тваринний світ” серед 10 принципів охорони, раціонального використання та відтворення тваринного світу, закріплених ст. 9, принцип стимулювання та відповідальності не закріплено, проте в ст. 37 серед заходів охорони тваринного світу передбачено стимулювання діяльності, спрямованої на охорону, раціональне використання та відтворення тваринного світу. В зазначеному Законі ані систему, ані зміст таких заходів не передбачено. Проте зміст положення ст. 62, у якій вказано, що «стимулювання працівників уповноважених органів виконавчої влади, громадських інспекторів, посадових осіб підприємств, установ та організацій, які здійснюють охорону, використання і відтворення тваринного світу, здійснюється відповідно до Закону України “Про охорону навколишнього природного середовища” та інших законодавчих актів у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України», дає підстави нам говорити про міжгалузеві зв'язки зазначеної норми, а відтак – про міжгалузевий характер принципу екологічного стимулювання та відповідальності.

В іншому Законі України – “Про рослинний світ” – майже не виражається в повному розумінні принцип екологічного стимулювання та відповідальності. Так, межами цього Закону заохочувальних стимулюючих заходів не передбачено взагалі, проте передбачено низку таких, що мають обмежувальний чи заборонний характер (ст. 26).

У випадках, коли принцип права не виявляється в законодавстві (є прогалини в правовому регулюванні суспільних відносин), як правильно наголошено в літературі, міжгалузеві принципи права виконують роль компенсуючого механізму [28, с. 21]. Тому норма-принцип про екологічне стимулювання та відповідальність, яка закріплена в Законі України “Про охорону навколишнього природного середовища” й продовжена в інших положеннях цього Закону, компенсує певну відсутність прояву зазначеного принципу в спеціальному галузевому законодавстві.

IV. Висновки

Підсумовуючи викладене, варто наголосити, що міжгалузевий принцип екологічного стимулювання та відповідальності має фундаментальне наукове значення як важливий правовий засіб досягнення цілей екологічного права, що впливає на свідомість та поведінку осіб із метою формування їх екологічно свідомої правослужняної поведінки. Тому вважаємо вкрай необхідним розробити наукову концепцію міжгалузевих принципів екологічного права, в межах якої необхідно ґрунтовно досліджувати проблеми принципу екологічного стимулювання та відповідаль-

ності, зокрема про: його поняття, сутність, правову природу, класифікацію, механізм, методи, форми, значення тощо, що дасть змогу не тільки зрозуміти феномен цього багатоаспектного правового явища, а й упевненіше використовувати його в законодавчій та правозастосовчій практиці, в удосконаленні суспільних екологічних відносин.

Список використаної літератури

1. Нисенбаум М. Е. Via Latina ad ius (“Латинская дорога к праву”) / М. Е. Нисенбаум. – Москва : Юристъ, 1996. – 560 с.
2. Ожегов С. И. Словарь русского языка. Около 57000 слов / С. И. Ожегов ; под ред. Н. Ю. Шведовой. – 18-е изд., стер. – Москва : Русский язык, 1986. – 798 с.
3. Юридична енциклопедія: в 6 т. / голова редкол. Ю. С. Шемшученко. – Київ : Українська енциклопедія, 2003. – Т. 5. – 736 с.
4. Популярна юридична енциклопедія / кол. авт.: В. К. Гіжевський, В. В. Головченко, В. С. Ковальський (кер.) та ін. – Київ : Юрінком Інтер, 2003. – 528 с.
5. Захаров А. Л. Межотраслевые принципы права : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 / А. Л. Захаров. – Самара, 2003. – 34 с.
6. Волков Г. А. Принципы земельного права России : монография / Г. А. Волков. – Москва : Городец, 2005. – 336 с.
7. Алексеев С. С. Общая теория права : курс лекций : в 2 т. / С. С. Алексеев. – Москва : Юридическая литература. – Т. 1. – 1981. – 359 с.
8. Свердлык Г. А. Принципы гражданского права / Г. А. Свердлык. – Красноярск : Изд-во Краснояр. ун-та, 1985. – 200 с.
9. Чаусова Л. Л. Принципы экологического права: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.06 / Л. Л. Чаусова. – Харьков, 1998. – 14 с.
10. Кобецька Н. Р. Екологічне право України : навч. посіб. / Н. Р. Кобецька. – Київ : Юрінком Інтер, 2007. – 352 с.
11. Петров В. В. Концепция экологического права как правовой общности, науки и учебной дисциплины / В. В. Петров // Концепция экологического права : круглый стол // Вестник Московского университета. Серия 11. “Право”. – 1987. – № 5 – С. 34–39.
12. Фролов С. Е. Принципы права: вопросы теории и методологии : дис. ... канд. юр. наук: спец.: 12.00.01 / С. Е. Фролов. – Кострома, 2001. – 168 с.
13. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25.06.1991 р. // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. – № 41. – Ст. 546.
14. Про рослинний світ : Закон України: від 09.04.1999 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 18. – Ст. 775.
15. Лісовий кодекс України: в ред. від 08.02.2006 р // Офіційний вісник України. – 2006. – № 11. – Ст. 691.

16. Кодекс України про надра: від 27.07.1994 р. // ВВР України. – 1994. – № 36. – Ст. 340.
17. Про природно-заповідний фонд України: Закон України: від 16.06.1992 р. // ВВР України. – 1992. – № 34. – Ст. 502.
18. Про тваринний світ: Закон України: від 13.12.2001 р. // Голос України. – 2002. – № 9 (2760). – С. 11–13.
19. Про охорону атмосферного повітря: Закон України: в ред. від 21.06.2001 р. // ВВР України. – 2001. – № 48. – Ст. 252.
20. Водний кодекс України: від 06.06.1995 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 24. – Ст. 189.
21. Котеньов О. Г. До поняття принципів права природокористування / О. Г. Котеньов // Право і безпека. – 2013. – № 4 (51). – С. 162–167.
22. Соколова А. К. Визначення системи принципів флористичного права / А. К. Соколова // Проблеми законності : зб. наук. праць. – 2012. – Вип. 118. – С. 86–94.
23. Демин А. В. К вопросу об общих принципах налогообложения / А. В. Демин // Журнал российского права. – 2002. – № 4. – С. 54–62.
24. Захарова К. С. Системные связи принципов права: теоретические проблемы: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / К. С. Захарова. – Самара, 2009. – 255 с.
25. Про екологічну мережу України: Закон України від 24.06.2004 р. // ВВР України. – 2004. – № 45. – С. 502.
26. Екологічне право України: академічний курс : підручник / за заг. ред. Ю. С. Шемшученка. – Київ : Юридична думка, 2005. – 848 с.
27. Екологічне право України: підручник для студентів юрид. вищ. навч. закладів / А. П. Гетьман, М. В. Шульга, В. К. Попов та ін. ; за ред. А. П. Гетьмана, М. В. Шульги. – Харків : Право, 2005. – 384 с.
28. Рыженков А. Я. Межотраслевые принципы природно-ресурсного права как правовая категория [Электронный ресурс] / А. Я. Рыженков // Вестник Волгоградского Государственного университета. – Серия 5. Юриспруденция. – 2014. – № 4 (25). – Режим доступа: <http://cyberleninka.ru/article/n/mezhotraslevyye-printsipy-prirodno-resursnogo-prava-kak-pravovaya-kategoriya>.

Стаття надійшла до редакції 20.04.2016.

Диденко Д. И. Правовая природа и место принципа сочетания мероприятий стимулирования и ответственности в деле охраны окружающей природной среды

В статье исследованы теоретико-правовые проблемы, связанные с пониманием принципа сочетания мероприятий стимулирования и ответственности в деле охраны окружающей природной среды. На основе достижений доктрины общей теории права и отраслевых юридических наук, а также анализа положений нормативно-правовых актов системы экологического законодательства Украины как комплексной отрасли были сделаны концептуальные выводы относительно понимания правовой природы, сущности, форм, места и значения принципа экологического стимулирования и ответственности.

Ключевые слова: принцип права, межотраслевой принцип права, норма-принцип, экологическое стимулирование и ответственность, экологическое законодательство.

Didenko T. The Legal Nature and Place of the Principle of Combining of Incentives and Liability Measures in the Environmental Protection

The article deals with the investigation of the theoretical and legal problems associated with the understanding of the principle of combining of incentives and responsibility measures in the environmental protection. On the basis of generalization the achievements of the doctrine of the general theory of law and branch legal sciences as well as the analysis of the provisions of regulatory legal act of the system of environmental legislation of Ukraine as a complex field, the conceptual conclusions about the understanding of the legal nature, essence, form, place and importance of this principle were made.

It is proved that the principle of environmental incentives and responsibility is characterized by common features, which are inherent to principles of law in general, as well as special features that characterize it as a specific ecological and legal phenomenon.

The scientific position that this principle belongs to a group of cross-sectoral principles of environmental law (legislation), exists as a norm-principle that has, to some degree, a logical extension to the other provisions of the legal and regulatory framework of the system of ecological legislation of Ukraine or requires such embodiment with taking into account the specifics of the subject of legal regulation was formulated.

On the basis of this research it is proposed to develop the scientific concept concerning the areas of cross-sectoral issues further development of the environmental law in general and the principle of environmental incentives and responsibility in particular.

Key words: principle of law, cross-sectoral principle of law, norm-principle, environmental incentives and responsibility, environmental law.